Ε.Π. Παπανούτσος

Το κράτος και οι νεοέλληνες

Ηλικιωμένος άνθρωπος που επί χρόνια πολλά εργάστηκε στη διοικητική υπηρεσία, του Κράτους και ανέβηκε όλες τις βαθμίδες της, συνόψισε κάποτε τα διδάγματα της μακράς πείρας τον με μια παρατήρηση άξια να μας βάλει σε πολλές σκέψεις.

Το Κράτος, έλεγε, όχι ως αφηρημένη ιδέα, αλλά ως συγκεκριμένο βίωμα, σαν ένα κομμάτι από την ίδια τη ζωή μας, λείπει από τους σημερινούς Έλληνες. Το αισθάνονται σαν ξένο, όχι δικό τους, και δεν το πονούν. Τη χώρα τους την αγαπούν με πάθος. Για μια χούφτα από το χώμα της είναι άξιοι να πεθάνουν με την πιο μεγάλη ευκολία. Άλλο Πατρίδα, όμως και άλλο Πολιτεία. Με την Πατρίδα είμαστε στενότατα δεμένοι˙ την έχουμε βάλει μέσα στο αίμα μας, γιατί και με το αίμα μας την έχουμε κρατήσει. Την Πολιτεία όμως, δηλαδή αυτό τον ορισμένο τρόπο με τον οποίο έχει οργανωθεί και διοικείται ο τόπος, αυτήν την απρόσωπη δύναμη που λειτουργεί στο όνομα, όλων για να εξασφαλίζει με τα όργανα και τους θεσμούς της τη ζωή και την ελευθερία μας, δεν μπορούμε να τη νιώσουμε σαν κάτι εντελώς δικό μας. Είναι ξένο σώμα για το αίσθημα μας.

Απόδειξη ότι δεν πονούμε, ούτε αισθανόμαστε ενστιγματικά την ανάγκη να προστατέψουμε ό,τι ανήκει στο Κράτος, το δημόσιο κτήμα. Απέναντι του δείχνουμε αδιαφορία και κάποτε μιαν απίστευτη εχθρότητα και μανία καταστροφής. Από παιδιά στο σχολείο κακοποιούμε βάρβαρα τα θρανία και τους τοίχους του σχολείου «ανήκει στο δημόσιο, δεν είναι δικό μας». Την ίδια αστοργία δείχνουμε στα δικαστήρια, στα άλλα δημόσια, γραφεία, ακόμη και στους πάγκους του πάρκου ή στις δημόσιες κρήνες, σε ό,τι τέλος πάντων είναι κρατική περιουσία. Μόλις αντιληφθούμε ότι κάτι τι ανήκει ή με κάποιο τρόπο βρίσκεται στην κυριότητα αυτής της απρόσωπης δύναμης, αν δεν μπορούμε να το οικειοποιηθούμε, με ευχαρίστηση το φθείρουμε. Με την ίδια ευκολία προσπαθούμε ν' αποφεύγουμε τις υποχρεώσεις μας προς το Κράτος ή να καταστρατηγούμε τους νόμους του. Είναι ο «άλλος», όχι ο εαυτός μας. Και τον ξεγελούμε ή σηκώνουμε το όπλο εναντίον τον, χωρίς να καταλαβαίνουμε ότι κατά βάθος τον εαυτό μας απατούμε ή πληγώνουμε.

Και από τις παρατηρήσεις του αυτές ο πολύπειρος άνθρωπος έβγαζε το συμπέρασμα ότι ίσως οι Έλληνες να μην είναι οργανικό, ικανοί να ποτιστούν από την ιδέα τον Κράτους. Ότι πιθανόν μέσα στην ίδια τη φυσική τους υφή να υπάρχει κάποια τάση αναρχισμού...

Έχει αρκετά διαδοθεί αυτή η αντίληψη και συχνά ακούγεται. Ωστόσο μου φαίνεται πολύ παρακινδυνευμένη και άδικη στην απαισιοδοξία της. Δεν αμφισβητώ τα γεγονότα όπου στηρίζεται καθώς περισσότερα είναι δυστυχώς πραγματικά, είτε μας αρέσουν είτε όχι. Αλλά την ερμηνεία που δίνεται σ' αυτά τα γεγονότα.

Ότι δεν πονούμε, ή ότι δεν πονούμε αρκετά την Πολιτεία σαν κάτι εντελώς δικό μας, είναι βέβαιο. Από αναρχισμό όμως πράττουμε με τρόπους αντιθέτους προς τα αισθήματα και τα συμφέροντά μας ή από άλλους λόγους; Και πώς είναι δυνατόν αυτός ο δήθεν αναρχισμός να θεωρηθεί έμφυτη ιδιότητα ριζωμένη μέσα στη δική μας φυλή; Μπορεί ο Έλληνας να είναι περισσότερο από άλλους λαούς ατομιστής, να μην πειθαρχεί τόσο εύκολα στο συλλογικό σώμα και πνεύμα της ομάδας. Αλλά από το σημείο τούτο ως το σημείο να τον πούμε από τη φύση του αναρχικό, η απόσταση είναι πολύ μεγάλη. Ορθότερη φαίνεται μια άλλη εξήγηση. Ότι αυτή η αδιαφορία ή η λανθάνουσα εχθρότητα προς το Κράτος και τις λειτουργίες του είναι αποτέλεσμα ιστορικών αιτίων και μιας κακοδαιμονίας που ατυχώς διαιωνίζεται. Ας μη λησμονούμε ότι επί μακρά χρόνια και κατά διαστήματα δεν υπήρχε γι' αυτόν εδώ τον πολυβασανισμένο λαό σύμπτωση Πολιτείας και Έθνους. Η κρατική εξουσία στις διάφορες περιόδους της δουλείας δεν ήταν μονάχα ξένη αλλά και εχθρική προς την εθνική μας υπόσταση. Και επομένως γενεές γενεών, για να βεβαιώσουν την εθνική τους ιδιοτυπία, τη ξεχωριστή τους ύπαρξη, ήταν αναγκασμένες να μισούν, να απατούν και να πολεμούν τα όργανα και τις λειτουργίες που στα μάτια τους εκπροσωπούσαν το Κράτος και σάρκωναν την ιδέα της Πολιτείας. Το κρυφό μίσος με τα ψυχικά, επακόλουθα του είναι πολύ πιο επικίνδυνο από τη φανερή αντίθεση, τον ανοιχτό πόλεμο. Συμπνιγόμενο από το φόβο τρέφεται από την κατάστασή του και αφήνει στα σκοτεινά στρώματα της ψυχής λασπερά κατακάθια που δεν εξαλείφονται. Ακόμη κι όταν λευτερωθεί από το ζυγό, δεν μπορεί εύκολα ένας λαός να αγαπήσει την Πολιτεία με τους περιορισμούς της, έστω και αν είναι τώρα δική του, αφού ως προχτές ακόμη το Κράτος ήταν η θέληση και η βία του δυνάστη του.

Κατά ένα παράδοξο μάλιστα μηχανισμό, που μας τον εξηγεί σήμερα η Ψυχολογία, όταν ένας πολίτης με τέτοιες υποσυνείδητες κακώσεις από αρχόμενος γίνεται άρχων. παίρνει τις διαθέσεις και τους τρόπους που ο ίδιος πρώτος, μισούσε. Παίζει δηλαδή το ρόλο του ειδώλου που ως τώρα το φοβόταν και το αντιπαθούσε, γιατί έτσι νομίζει πως μπορεί να λευτερωθεί από τον εφιάλτη του. Ίσως γι' αυτό το λόγο συμβαίνει, όποιος παίρνει και μια παραμικρή ακόμη εξουσία στην Ελλάδα, να μεταβάλλεται αμέσως σε σατράπη...

Για να εξηγήσουμε όμως το φαινόμενο που εξετάζουμε, πρέπει να αναφέρουμε ακόμη ένα λόγο πολύ σοβαρό. Όταν λευτερώθηκε από τον τουρκικό ζυγό αυτή η μικρή ελληνική γωνιά, η Πολιτεία μας δεν θεμελιώθηκε ούτε αναπτύχθηκε οργανικά απάνω σε κάποιες αυτόχθονες μορφές οργάνωσης και διοίκησης, βγαλμένες από τις δικές μας ψυχολογικές και άλλες ανάγκες και από την ιστορική κίνηση της ζωής του Έθνους, αλλά μας επιβλήθηκε απέξω από ξένους και με ξένους που φυσικά δε νοιάστηκαν να εξετάσουν αν το φόρεμα τούτο ήταν κομμένο στο μέτρα μας, ούτε προσπάθησαν να το ταιριάσουν κάπως απάνω στο δικό μας κορμί. Έτσι εφαρμόστηκαν κι εξακολουθούν να εφαρμόζονται πειραματικά στη χώρο μας διοικητικοί και πολιτικοί θεσμοί που δεν μίλησαν ποτέ βαθιά στην ψυχή του λαού μας, ούτε ίσως ανταποκρίνονται εντελώς στις πραγματικές του ανάγκες.

Είναι γνωστές οι μελέτες του Κώστα Καραβίδα για την κοινοτική οργάνωση. Μπορεί να μη συμμερίζεται κανείς την αισιοδοξία και την πίστη του ότι και τώρα είναι δυνατόν να γίνει εκείνο που δεν έγινε άλλοτε, στην ώρα του τη φυσιολογική. Ωρισμένως όμως θα αναγνωρίσει ότι θα ήταν πολύ διαφορετική, τελειότερη, η κρατική μας οργάνωση και πολύ στενός, οργανικά συνεκτικός, ο δεσμός του πολίτη με την Πολιτεία στον τόπο μας, αν αυτό το θαυμαστό κύτταρο, η κοινότητα, που δημιουργήθηκε με το αίμα του λαού μας οπό πανάρχαια χρόνια και λειτούργησε τόσο λαμπρά στους χρόνους της δουλείας, αφηνόταν να αναπτυχθεί φυσιολογικά σε ένα γενικότερο, πλούσια διακλαδωμένο και πυργωτά διαρθρωμένο διοικητικό σύστημα. Τα ξενοφερμένα καθεστώτα σκότωσαν το κύτταρο τούτο και μας επέβαλαν θεσμούς και τύπους, μέσο, στους οποίους μάταια ως τώρα προσπαθούμε να βρούμε τον εαυτό μας. Βάλετε μαζί μ’ αυτές τις αιτίες την κακοδιοίκηση που είναι ενδημικό κακό στον τόπο μας, τη διαφθορά της πολιτικής μας ηγεσίας που τα ανομήματά της πλήρωσαν ακόμη και με το αίμα τους οι λίγες φωτεινές μορφές της νεότερης ιστορίας μας, προσθέσετε τέλος και τη βαθύτερη κρίση που περνάει εδώ και κάμποσα χρόνια η έννοια του Κράτους μέσα στις φοβερές αντινομίες της ζωής όλων των σημερινών λαών και θα εξηγήσετε γιατί οι βασανισμένοι άνθρωποι αυτού του τόπου, του πολυπατημένου από ξένους κάθε λογής, δεν αισθάνονται ακόμη εντελώς δικό τους το Κράτος. Ας μην τους καταλογίζουμε αναρχισμό, αφού η μοίρα τους έγραφε να μην είναι νοικοκυραίοι στο σπίτι τους και να μην αφήνονται ήσυχοι να φτιάσουν με τη δική τους ζωή και μέσ' από τη δική τους ιστορία τους κοινωνικούς των θεσμούς.

Ε.Π. Παπανούτσος, Εφήμερα-Επίκαιρα-Ανεπίκαιρα, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1980, σ. 160-63, 22.07.1948